

Hagiografie a Kristiánova legenda

Hagiografie (řecky hagios= svatý; grafó= píši)

...je nauka zabývající se popisem života a (záračných) skutků světců. Legenda je základním hagiografickým útvarem, který patří k nejrozšířenějším a nejčastějším středověkým projevům. Počátky sahají do 2. století př.n.l., kdy vznikají příběhy o mučednících a životopisy svatých. Tyto souvisí s aretalogickými výtvary pozdní antiky a s biografickou literaturou zejména římské antiky.

V románském období byly legendy -vedle historického spisování- jasně nejoblíbenějším žánrem. Avšak nedají se pokládat za lidové čtení, protože valné většině případů jsou psány latinsky- i proto jsou dnes pokládány za literaturu oficiální. Byly předčítány v příslušné výroční dny svatých a mučedníků, stále více do nich ale proniká lidový prvek. To má za následek jejich proměnu ve vyprávění hlavně o ctnostech a zázracích svatých.

Legendy jako historický pramen

Ošemetná je problematika výpovědní hodnoty legend- přestože nám vypovídají o době minulé, nebyly vytvořeny k historickému poučení čtenáře, nýbrž spíš k morálnímu a náboženskému povznesení. Zároveň je potřeba si uvědomit, že legendy vznikaly i účelově- kupříkladu v době potřeby získání vyšší mezinárodní prestiže nebo uznání papežské kurie, popř. když něco aspirovalo na povýšení na biskupství/ arcibiskupství. Ani složitá literární žánrová zařaditelnost nepomáhá- obsahují prvky beletrie, historiografie a náboženského vzdělávání. Objevují se legendy veršované, později i rýmované.

Legendy prochází vlastní proměnou v průběhu času- Např. sv. Václav vyhovuje v legendách 10. století mnišskému asketickému ideálu (Kristiánova Legenda), ve 12. a 13. století nabývá rysů křesťanského rytíře (miles, athleta Christi) a v dobách Karla IV. je už vzorem křesťanského panovníka.

Důležité pojmy

Locī communes = „povinná místa“- literární/vyprávěcí prvky, jichž musel autor užít

Translatio = Jedna ze zvláštních částí legendy popisující přenesení světcova těla

Miracula = Další ze samostatných částí legendy, popisující pouze světcovy zázraky

Legendy u nás

Cyrlometodějské legendy

Psány jak staroslověnsky, tak i latinsky. Nejstarší byly sepsány ještě v 9. století staroslověnsky- tzv. Pannonské legendy (tj. Život Konstantinův a Život Metodějův) a Legenda Chersonská (Slovo objevení ostatků sv. Klimenta). Nicméně dochované rukopisy jsou z o něco pozdější doby.

Legenda Italská (zvaná též Římská)

Pojmenovaná Josefem Dobrovským, je to jedno z nejstarších a nejvýznamnějších svědectví o Konstantinově činnosti. Vzniklo na počátku 12. století. Autorem je Lev z Ostie.

Legenda Moravská

Opět pojmenována J. Dobrovským. Je syntézou Italské legendy a Kristiánovou legendou. Z ranějších cyrilometodějských je stylisticky nejvyspělejší. Uvádějí se různé datace vzniku- dnes je to 13. století.

Beatus Cyrillus

Krátká legenda. Jedna z nejspornějších a nejdiskutovanějších, zamlčuje některé údaje. J. Ludvíkovský jí řadí do 14. století.

Diffundante Sole

Ludmilská homilie Factum est byla považována za součást tohoto díla (= celek „Legenda česká“)- později prokázáno za nesprávné. Vyspělé rétorické zpracování užívající gregoriánský styl (a jeho procesy)- nelze tedy datovat dříve než do 20. let 13. století.

Václavské a Ludmilské legendy

Tento oddíl české hagiografie je vedle velikosti svého obsahu zajímavá i tím, že obsahuje velkou rozličnost literární kvality (od silně rétorizovaných textů až po velice prosté, až primitivní) a hlavně tím, jak se obraz samotného Václava mění v průběhu vývoje křesťanské společnosti.

Legenda X

Nejstarší, ale nedochovaná. Čerpali z ní všichni pozdější autoři s výjimkou Gumpolda. Vznikla brzy po polovině 10. století.

Legenda Kristiánova

Stylisticky vyspělé a myšlenkově skvěle vypracované dílo z rukou mnicha Kristiána (Křišťana). O časové zařazení probíhají spory, nejnovější názor vznikl zasazuje mezi léta 992-1039.

Crescente Fide

Označována svým **incipitem** (tj. počátečními slovy). Základní legenda, ale nepochází z českého prostředí. Existují dvě verze- „bavorská“ a „česká“. Datována okolo roku 975.

Legenda Gumpoldova

Další z pramenů užitých Kristiánem. Dílo bylo sepsáno v poslední třetině 10. století na přání císaře Otty II.

Legenda Vavřincova- Laurentia z Montecassina

Vedle Crescente, Gumpolda a Kristiána je nejvýznamnější václavskou legendou staršího období. Původně datována do 10. století, dnes až do jedenáctého.

Fruit in provincia Bohemorum (též jako Legenda Menckenova- první novodobý vydavatel)

Jeden ze základních výchozích textů svatoludmilských. O datování se stále vedou spory, nicméně je velice velice stará. První verze psána staroslověnsky.

Další méně významné texty

Vojtěšské legendy

Narozdíl od předchozích hagiografických děl psány pouze latinsky- souvislost s Vojtěchovou orientací na Řím.

Legenda Canapariova (C)

Označována také jako Vita prior (Život první, též „římský“). Incipitus **Est locus in partibus Germaniae**. autorem pravděpodobně mnich Jan Canaparius. Má tři redakce- první (A) vznikla nejspíše v roce 999, redakce B a C potom v první třetině 11. století.

Bruno z Quefurtu, Život sv. Vojtěcha (B)

Rovněž zvána jako Vita altera (Život druhý, též „saský“), nejčastěji citována incipitem **Nascitur purpureus flos**. Hlavním pramenem je zřejmě legenda Canapariova, zároveň je psána jako polemika s touto legendou. Datace neznámá.

Verše o umučení sv. Vojtěcha- Versus de passione sancti Adalberti (Q)

Incipit **Quattuor immensi**- básnická skladba o 1122 leoninských hexametrech. Obecný a dodnes zdání pravděpodobného se zdá, že to je básnické zpracování Canapariovy legendy, s datem vzniku nejspíš na rozhraní 11. a 12. století v Čechách (existují odlišné a protikladné názory).

Utrpení svatého mučedníka Vojtěcha- Passio sancti Adalperti martyris

Anonymní líčení Vojtěchovy mučednické smrti. Bývalo považováno za nejstarší a původní vojtěšskou legendu. Nicméně rozhodně byly sepsány již v 11. století a nejspíš v jeho první polovině.

Zázraky sv. Vojtěcha- Miracula sancti Adalberti

Vyprávění o Vojtěchových posmrtných zázracích. Incipit **Post mortem vero**. Polský původ, vzniklo pravděpodobně mezi lety 1260 a 1295.

Prokopské legendy

Prokopská hagiografie souvisí s pokusem o oživení slovanské liturgie v Sázavském klášteře, který založil ve 30. letech 11. století jinak neznámý český šlechtic jménem Prokop . Byly u nás souborně vydány v roce 1953 jako „Středověké legendy prokopské“, a tak se Prokop stal první a dosud jediným z českých světců, jimž se dostalo úplného kritického vydání jejich hagiografie

Vita minor- Život menší a Vita antiqua- Život starobylý (Legenda Feifalikova- podle nálezce)

Jiné- **Život blahoslaveného Hroznaty- Vita fratris Hroznatae**

K dalšímu čtení:

Kolár, Jaroslav – Selucká, Markéta: Středověké legendy o českých světcích. Brno 2011.

Ludvíkovský, Jaroslav: Kristiánova legenda- život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily. Praha 1978.

Nechutová, Jana: Latinská literatura českého středověku do roku 1400. Praha 2000.